

βίον, ὅπερ ἐστὶν ἔργον τῆς ἱστορίας τῶν ἐπιστημῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδὲ λέξιν περὶ τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς ἐγράψαν τὰ παρ' ἡμῖν ἐκδιδόμενα περιοδικὰ συγγράμματα καὶ αἱ ἐφημερίδες, δὲν ἐκρίνομεν ἀποσκοποῦ νὰ σημειώσωμεν τὰ ὀλίγα ταῦτα ἐκ τῶν πολλῶν, ἃ ἀνέγνωμεν περὶ αὐτοῦ.

Ἐν Ἐρμουπόλει Σύρου.

N. ΠΕΤΡΗΣ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ.

—οοο—

Μεταξὺ τῶν ἄλλων πολλῶν καὶ διαφόρων μορφῶν ἃς πολλοὶ τῶν ἐν Εὐρώπῃ συγγραφέων εἰς τὴν Ἀνατολικὴν προσάπτουσιν Ἐκκλησίαν, ἐν πρώτοις ὑπ' αὐτῶν προτάσσεται τὸ πνεῦμα τῆς δουλοφροσύνης πρὸς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, δι' οὗ αὕτη κατήντησεν, ὡς λέγουσι, καὶ ἔως νὰ δοξάσῃ ὡς ἅγιον τὴν μέγαν Κωνσταντῖνον, ἐν ᾧ ὁ βίος αὐτοῦ τὰ ἐναντία παρέχει διδόμενα ὡς πρὸς τὴν ἀξίωσιν αὐτήν. Ὁ δὲ κόμης Ἀλφρέδος Δεβρογλῦς ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Αὐτοκρατορίας κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα», περὶ τὸ τέλος τοῦ δευτέρου τόμου συμπυκνῶν ἐν ὀλίγοις τὴν κατηγορίαν ταύτην ἐπιφέρει τὴν ἀκόλουθον κρίσιν: «Ἐν καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία προσημαζομένη πρὸς τὸ σχίσμα (?) δὲν ἤδ' ἐστὶ ν' ἀνυψώσῃ τὸν πρῶτον τῶν χριστιανῶν αὐτοκρατόρων εἰς βῆθρον ἀγιωσύνης, ἢ Ῥώμῃ ὅμως μᾶλλον ἀγέρωχος ὡς πρὸς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, καὶ τοι μνήμην τηροῦσα τῶν αὐτοῦ εὐσεβημάτων καὶ οὐχ ἦττον εὐγνωμονοῦσα πρὸς αὐτὸν, οὐδέποτε ἐδίστασεν εἰς τὸ νὰ ἀποταίνῃ αὐτῷ τὰς ἀρμοζούσας ἐπιπλήξεις.»

Δὲν εἶνε πρῶτος, ὡς εἶπομεν, ὁ Κ. Βρογλῦς ὅστις τοιαύτας ἐσφαλμένας κρίσεις ἐξέφρασε κατὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐχρειάζετο συγγραμματα ὀλόκληρον ἐὰν ἠθέλομεν νὰ ἀναφέρωμεν πάσας τὰς κατὰ παράδοσιν μωρίας, εἰς ἃς περιπίπτουσιν ἄνδρες διάγοντες μὲν ἐν τῷ παπισμῷ, ἀλλ' ἀνήκοντες εἰς τὴν φιλελευθεράν μερίδα τῶν πεπαιδευμένων. Εἰ δὲ καὶ ἠθέλομεν νὰ προλάβωμεν καὶ τὰς ἐκ προθέσεως ψευθεῖς καταγγελίας τῶν ὑπερπαπιστῶν, ὁ χρόνος ἤθελεν ἐπιπλήξῃ ἡμᾶς καὶ ὁ χάρτης ἐνταυτῷ.

Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Κ. Βρογλῦ ὡς ἔρμαιον εὐρῶν ὁ γαλλικὸς τύπος ἐπανελάβε κατὰ κόρον, ὡς κρίσιν διαπρέπουσαν ἐπὶ τῇ ὀριμότητι τῆς ἐκφράσεως, τοσοῦτον οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἄγονται πρὸς τὴν ἀπάτην ἐκ τῆς φωσφορώδους μαρμαρυγῆς μεθ' ἧς παρίσταται αὐτοῖς! Ἐπειδὴ δὲ περὶ τῆς δουλοφροσύνης ἣτις τοσοῦτον ἀφραδῶς καὶ ἀστόχως προσάπτεται τῇ Ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ ἀρκούντως ἠπάντησε γαλλιστὶ, διὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐκδιδόμενου ἄλλοτε Θεατοῦ (1856), ἡ μεγαλοφυῆς Δέσποινα, ἣτις ἐν τῷ φιλολογικῷ ὀρίζοντι παρουσιάζεται ὑπὸ τὸ συνώνυμον τῆς Κομήσσης Δ'ρας Διστρίας, ἡμεῖς περιοριζόμεθα εἰς τὸ νὰ προσθέσωμεν ὀλίγας τινὰς πα-

ρατηρήσεις, ἂν καὶ τὸ ἀντικείμενον ἐπιδέχεται ἐτι πλατυτέραν ἀνάπτυξιν.

Περίεργον τῶντι τὸ θέαμα εἰς τὸν ἀνευ προλήψεων καταγιγόμενον περὶ τὴν ἔρευναν τῶν τοιούτων ζητημάτων· ἐνῶ πολλοὶ τῶν Διαμαρτυρομένων συγγραφέων κατηγοροῦσι τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν διὰ τὴν μεγάλην αὐτῆς ἀνεξαρτησίαν καὶ οὕτως εἰπεῖν ἀνυποταξίαν εἰς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, καὶ τὰς μομφὰς αὐτῶν στηρίζουσιν ἐπὶ πολλῶν πολλὰ τρανῶν παραδειγμάτων, οἱ πρόμαχοι τοῦ παπισμοῦ κατηγοροῦσιν αὐτὴν ἐπὶ δουλοπρεπείᾳ καὶ ὑποκλίσει πρὸς τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν. Τί δηλοῦσιν ἄρα γε αὗται αἱ ἀντιμαχόμεναι μομφαὶ καὶ κατακρίσεις; Πᾶς νονεχῆς βέβαια ἐκ τοῦ τοιούτου καταλαμβάνει ὅτι ὁ παπισμὸς καὶ ὁ κατ' ἀναγκαίαν καὶ ἀναπόφευκτον κατ' αὐτοῦ ἀντιδρασίαν ἀναφυόμενος προτεσταντισμὸς, βραδίζουσιν εἰς τὰ δύο ἀντίθετα καὶ ὀλισθηρὰ ἔπακρα τοῦ θεωρεῖν καὶ πράττειν τὸν Χριστιανισμόν· ἡ δὲ Ἀνατολική, ἃς εἶπωμεν δ' ἐνταῦθα τὸ κυριώτερον αὐτῆς ὄνομα, ἡ καθαυτὴ Καθολικὴ Ἐκκλησία, ἐβάδισε τὴν μέσιν ἀσφαλῆ καὶ ἀσφαλτον ὁδὸν ἐν ᾗ ἐσυμβιβάζοντο τὰ δικαιώματα ἀμφοτέρων, τῆς τε πνευματικῆς αὐθεντείας καὶ τῆς πολιτικῆς.

Ταύτην τὴν νύξιν ἀπλῶς δώσαντες ἐπὶ τούτους, ἐρχόμεθα εἰς τὸ κύριον ἀντικείμενον τῆς παρούσης διατριβῆς.

Πρὸ πάντων ὅμως παρατηρητέον ὅτι δὲν καταγιγόμεθα νὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα, τὸ ἂν καλῶς ἢ οὐχὶ καλῶς ἐπραξεν ἡ Ἐκκλησία, κατατάττουσα τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον μεταξὺ τῶν ἁγίων· τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι ἀνεξάρτητον, καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ ἔρευνα ἀνήκει εἰς ἄλλην σφαῖραν ἰδεῶν· ἀπλῶς δὲ διατεινόμεθα ὅτι, οὐ μόνον ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ ἅπαντα ἡ ἐν ἐκείνοις τοῖς καιροῖς Καθολικὴ Ἐκκλησία, ἀνατολικὴ τε καὶ δυτικὴ, ὁμοφώνως ἐθεώρησε τὸν πρῶτον ὀρθωτὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς μετὰ τοῦ χοροῦ τῶν ἁγίων ἀγαλλόμενον ἐν οὐρανοῖς.

Καὶ ἐν πρώτοις μέχρι τῶν νεωτέρων ἐποχῶν οἱ ἴδιοι Βολλανδισταὶ ἐν τῇ συλλογῇ αὐτῶν τῶν βίων τῶν ἁγίων κατεχώρισαν κεφάλαιον ἐπιγραφόμενον, «Περὶ ἁγίου Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου» (1). Καὶ πῶς ἄλλως ἠδύνατο νὰ πράξωσιν ἀφ' οὗ καθ' ὅλας τὰς Οἰκομενικὰς συνόδους, ὡς παρατηρεῖ ὁ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος (2), τὸ ὄνομα τοῦ Κωνσταντίνου ἀναφέρεται καὶ μνημονεύεται ὡς ἁγίου; Ἐὰν κοινὴ πεποίθησις περὶ τοῦ τοιούτου δὲν ὑπῆρχεν ἐν Ἀνατολῇ τε καὶ Δύσει, πῶς οἱ ἐκ Δυσμῶν παρσυρισκόμενοι ἠθέλον ἀφῆσαι ἀπαρτήρητον τοιαύτην ἀτοπίαν;

Καὶ ὁ Δάντης ὡσαύτως ἐπόμενος τῇ ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει (3), θέτει τὸν Κωνσταντῖνον ἐν τῷ αὐτῷ Παραδείσῳ μετὰ τῶν ἄλλων ἁγίων· ἀλλὰ ὁ Δάντης ἴσως κατὰ τοὺς ὑπερπαπιστὰς (4) ἄζει αἰρέσεως καὶ μάλιστα ὡς πρόμαχος τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας.

(1) Acta Sanctorum vol. 3. §. 2. r. 1. De Sancti Constantini Magni.

(2) Ἐν Δωδεκαβίβλῳ σελ. 80.

(3) Paradiso Canto XX. r. 53.

(4) "Orbe Arons Dante Lirélique et. c. c.

ἀς παρηγορηται ἕως διότι, ἐν τῇ ἰδίᾳ κατηγορίᾳ εὑρίσκεται καὶ ὁ ἅγιος Ἀμβρόσιος ἐπίσκοπος Μεδιολάνων καὶ φωστὴρ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ὅστις δοξάζει τὸν Κωνσταντῖνον μετὰ τῶν ἄλλων ἁγίων ἐν τοῖς Οὐρανοῖς. (1)

Ἐὰν ἐν τῇ πόλει τῆς Ῥώμης δὲν εὑρίσκοντο ἐκκλησιαί τιμώμεναι τῇ ἐπικλήσει τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, ὑπῆρχον ὅμως πολλαχοῦ τῶν ἄλλων τῆς Δύσεως μερῶν, ὡς παρατηροῦσιν οἱ ἴδιοι Βολλανδιστὰς οἷον ἐν Σικελίᾳ, Καλαβρίᾳ, Βαημίᾳ, Ἀγγλίᾳ κ.τ.λ. (2). Πῶς λοιπὸν οἱ χριστιανοὶ τῆς Δύσεως ἀφιέρουν νεοὺς εἰς τὸν Κωνσταντῖνον ἐὰν δὲν ἐδοξάζετο ὡς ἅγιος; Ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τῆς Ῥώμης, ἐν τῷ μυθῷ τῆς στοῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἐν Λατερανῷ, ἐτέθη τὸ ἀγαλμα τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, ὅπερ εἶχεν ἀνακαλυφθῆ ἐν ταῖς θέρμαις αὐτοῦ. Καὶ ἐν τοῖς δύο ἄκροις τοῦ μεγάλου προδόμου τοῦ ἁγίου Πέτρου ἐν Βατικανῷ εὑρίσκονται τὰ δύο ἐπιπλά ἀγάλματα Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου καὶ Καρόλου τοῦ Μεγάλου. Μή τις δὲ ταῦτα ἐκλάβῃ ὡς ἀπλῆν διακόσμησιν τοῦ ναοῦ, διὰ τὸ ἐπιπλά τῶν ἀγαλμάτων, διότι καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῶν ἁγίων ἐπιπλά παριστάνονται ἐν ταῖς εἰκόσιν, οἷον οἱ ἅγιοι Δημήτριος, Γεώργιος, Θεόδωρος κ.τ.λ. Ὁ δὲ Καρολομάγνος καὶ αὐτὸς ἀνηγορεύθη ὡς ἅγιος ὑπὸ τοῦ πάππα ἢ ἀντιπάππα Πασχαλίου Γ'. Ἀλλὰ πάππα ἢ ἀντιπάππα τοῦτο ἀδιάφορον, διότι ἡ μνήμη τοῦ Καρολομάγνου ἐορτάζεται παρὰ τοῖς Δυτικοῖς κατὰ τὴν 18 Ἰανουαρίου.

Πρὸς τοῦτοις ὁ πάππας Οὐρβανὸς Η', ὅστις ἤκμασε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 12' αἰῶνος, ἐρωτηθεὶς ἐὰν ἔπρεπε νὰ ἐορτάζεται ἡ μνήμη τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ὡς ἁγίου, μετὰ πολλὴν ἀμφιβολίαν ὑπὸ τῆς τοσαύτης ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως συνεχόμε-

(1) Manet ergo in lumine Theodosius et sanctorum e caetibus glorietur. Illie nunc complectitur . . . . quando Constantino adhaeret. Cui licet baptismatis gratia in ultimā constituto omnia peccata dimiserit tamen quod primus imperatorum credidit et post se haereditatam fidei principibus dereliquit magni meriti locum reperit etc. Sancti Ambrosii sermo in Theodosium.

(2) Ἔστω δὲ καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων πλείστων ἀποδείξεων ὅτι ὁ χριστιανισμὸς διεδόθη καὶ ἐστερεώθη ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Βαημίᾳ οὐχὶ παρὰ τῆς Ῥώμης ἀλλὰ παρὰ τῶν Ἀνατολικῶν. δι' ὃ καὶ κατὰ τοῦτο συνεμορφώθησαν οἱ τόποι οὗτοι τοῖς ἡθεσιν οὗτων.

Καὶ μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Σικελίης καὶ τῆς λοιπῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν, τὸ πρὸς τὸν ἅγιον Κωνσταντῖνον σέβας ἀπαραιμείωτον ἐτηρήθη ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις, ὅθεν καὶ κατὰ τὸ 1190 ἐσυστήθη ὑπ' αὐτῶν τῇ ἐπικλήσει τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου τάγμα ἱπποτικόν, ὡς ἀπεντύμεν ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Decoussy, Dictionnaire du Diplomatte et du Conqui, ἐν τῇ λέξει Ordres. Ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς Γότθης καὶ ἐν ἄλλοις τισὶ συγγράμμασιν ἀπαντῶμεν αὐτὸ τάγμα τοῦ Κωνσταντίνου ἀπλῶς. Ἀλλὰ πρὸς αἰδοῦς, ὑπάρχει τί ἄλλο τάγμα ἱπποτικόν τῇ ἐπικλήσει κυρίου ὀνόματος, ἀνευ τοῦ ἐπιθέτου τῆς ἁγιωσύνης, ὅταν τοῦτο δὲν εἶναι τῶν νεωτέρων ἡγεμόνων καὶ βασιλείων; Διατί οὐ δὲν λέγουσι καὶ περὶ τῶν ἄλλων, τάγμα τοῦ Γεωργίου, τῆς Ἀννης, τοῦ Λαυδοβίκου κτλ. Πόθεν ἡ ἐξίρεσις αὕτη;

νος, τέλος ἠναγκάσθη νὰ ἀπαντήσῃ καταφατικῶς (1).

Περὶ τοῦ πόθεν οἱ τοιοῦτοι τότε δισταγμοὶ καὶ πόθεν αἱ σχμερῖναι τῆς ἀληθείας παραμορφώσεις δὲν δυνάμεθα ἐνταῦθα νὰ ἐκθέσωμεν διότι ἔπρεπε νὰ ἐπιληφθῶμεν τοῦ ζητήματος τῆς ἀνορθόσεως τῆς Δυτικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἄλλων ἀναπτύξεων περὶ τῆς διχοστασίας τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐρῶτο μόνον ἀρκεῖ ὅτι, ὡς ἤδη ἐδείξαμεν, ἐν ἀμφοτέραις ταῖς Ἐκκλησίαις, Ἀνατολικῇ τε καὶ Δυτικῇ, ὁ Κωνσταντῖνας ἐδοξάζετο ὡς ἅγιος, καθὼ ἀνυψώσας ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὡς ῥητῶς ἐκφράζεται ὁ ἅγιος Ἀμβρόσιος, τὸν χριστιανισμόν. Ἐνταῦθα προσθέτομεν καὶ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐδίδοτο μεγαλητέρα ἐπισημότης κατὰ τὴν μνήμην καὶ τὴν ἐορτὴν αὐτοῦ, διὰ τε τὸν νέον τῆς πόλεως συνοικισμόν καὶ τὴν ἀνύψωσιν αὐτῆς ὡς πρωτεύουσος ἐν πάσῃ τῇ Ῥωμαϊκῇ αὐτοκρατορίᾳ. Φυσικὸν δὲ παρεπόμενον ἦτον ἡ τοιαύτη δόξα νὰ διαδοθῇ ἀπὸ τῆς βασιλευούσης πόλεως καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, καὶ πανταχοῦ ὅπου ὁ χριστιανισμὸς ἐκηρύχθη καὶ ἐμπεδώθη ὑπὸ τῶν Ἀνατολικῶν.

Τινὲς τῶν νεωτέρων δυτικῶν συγγραφέων ἐμέμφθησαν τοὺς ἀνατολικούς, διότι ἐξύμνησαν τὸν Κωνσταντῖνον ὡς ἰσαπόστολον· ἀλλὰ ὑπάρχουσι δείγματα ὅτι τοιαύτη ὑπόληψις ἐπεκράτει περὶ αὐτοῦ ἐν ταῖς παλαιότεροις χρόνοις καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ. Τοῦτο νομιζόμεν ἐσήμκινεν εἰκονογραφία τις ἣτις εὑρίσκειτο ἐν τινὶ ἐξωτερικῇ στοῆ τοῦ παλαιοῦ παλατίου τοῦ Λατερανοῦ. Αὐτοῦ παρίστατο ἐν ἄλλῃ χρυσῇ διὰ ψηφίου, ἐνθεν μὲν ὁ Χριστὸς ἐγχειρίζων τὰς κλεῖς τῷ Πέτρῳ καὶ τὴν σημαίαν τῷ Κωνσταντίνῳ, ἐκείθεν δὲ ὁ Λέων Γ'. Ῥώμης δεχόμενος παρὰ τοῦ Πέτρου τὰ σύμβολα τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας, καὶ σὺν αὐτῷ ὁ Καρολομάγνος δεχόμενος τὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς (2). Τί οὖν ἄλλο δύναται νὰ σημαίνῃ τὸ πρῶτον μέρος τῆς εἰκονογραφίας ταύτης, εἰμὴ ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἐλογίζετο ὡς ἰσαπόστολος;

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἰδοὺ ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς ἐρχεται Βενέδικτος ὁ 12' πάππας Ῥώμης, ὅστις δι' ἀσχυρίσθη ὅτι ἡ οἰκουμένη Ἐκκλησία δὲν ἔταξε μετὰ τῶν ἁγίων τὸν Κωνσταντῖνον, καὶ ἐβεβαίωσεν ὅτι ἐὰν ἐπρόκειτο λόγος περὶ τῆς κανονικῆς ἀναγορεύσεως αὐτοῦ, ὡς πρώτη τῶν ἐνστάσεων ἔπρεπε νὰ θεωρηθῶσιν αἱ παραχωρήσεις τοῦ Κωνσταντίνου πρὸς τοὺς Ἀρειανούς, καὶ ἡ συμμετοχὴ αὐτοῦ εἰς τὴν ἐξορίαν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου.

Ὁ Κ. Νέβης παρ' ᾧ ἀπαντῶμεν τὸ τοιοῦτον (3), τρεῖς ἤδη σελίδας πρότερον ἔλεγεν ὅτι ὁ Θεοδόσιος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἀπήλασαν παρὰ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας γενικῆς προσκυνήσεως (culte), μηδὲ δεόντως ἐπιτετραμμένης. Λοιπὸν ὁμολογεῖ περὶ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ὅτι ἔτυχε προσκυνήσεως, καὶ οὕτως ἀναιρεῖ τὴν βεβαίωσιν τοῦ Βενεδίκτου. Τοῦτο ἀρκεῖ ἡμῖν· τὸ δὲ περὶ γενικῆς ἢ εἰδικῆς, τοῦτο ἐπὶ τοῦ

(1) Δοσίθεος Ἱεροσολύμων ἐν δωδεκαβιβλίῳ σ. 80.

(2) Ὅρα Revue des Deux-Mondes du 15 octobre 1839 p. 889.

(3) Felix Neve, Constantin et Théodose σ. 5 καὶ 2.

ζητήματος είναι αδιάφορον· διότι και άλλοι τῶν ἁγίων ἐν τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ, οἱ μὲν τιμῶνται μάλλον ἐν τισι τόποις, οἱ δὲ ἤττον, καὶ ἄλλοι πάλιν ἄλλως, ἢ καὶ μάλιστα ἐν τισι τόποις γίνεται μνεῖα τούτων, ἀλλ' οὐχ ἤττον πάντες συγκαταριθμοῦνται ἐν τῷ χορῷ τῶν ἁγίων (1).

Ἄς ἐλθωμεν ἤδη εἰς τὸ, δεύτως ἐπιτετραμμένης (dument autorisée). Τί ἄλλο διὰ τούτου δύναται νὰ ἐννοῆ ὁ συγγραφεὺς εἰμὴ τὴν ἀδειαν τοῦ ῥωμαϊκοῦ Ποντίφηκος πρὸς τὸν ἀγιασμόν; Ἀλλ' ὡς ἐκ τούτου περιπίπτει εἰς παχυλότατον ἀναχρονισμόν. Οἱ πάππαι δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἀραρπάσωσι τὸ ἐξαιρετικὸν δικαίωμα τοῦ ἀναγορεύειν, ἢ ὡς οἱ δυτικοὶ ἐκφράζονται τοῦ κανονίζειν τοὺς ἁγίους, εἰμὴ μετὰ τὴν πτώσιν αὐτῶν εἰς τὸ σχίσμα καὶ τὴν ἄλλην ἐπὶ τῆς καθολικῆς ἐν δύοσι ἐκκλησίαις ἀρπαγὴν (2). Ἀλλὰ πρὸ τούτου ἡ δημοσία γνώμη καὶ πεποίθησις τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος, κατὰ τόπους πρότερον ἀνεγνώριζε τοὺς ἁγίους, καὶ μετὰ ταῦτα γενικευομένης ταύτης τῆς ὑπολήψεως ἡ ἐκκλησία ἐπεκύρου βαθμηδὸν διὰ σιγῆς παραδοχῆς.

Ὁ τρόπος τοῦ ἐκφράζεσθαι τοῦ Κ. Νέβη ὑποθέτει, ὅτι κατὰ τὰς παλαιὰς ἐκείνας ἐποχὰς ἐν τῇ Καθολικῇ, ἔστω δὲ καὶ τῇ ἰδίῳ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅτ' ἐπρόκειτο λόγος περὶ τῆς ἀναγνωρίσεως ἁγίου τινός, ἐτρεῖτο ἐνώπιον τοῦ ῥωμαϊκοῦ Ποντίφηκος ὁ τύπος καθ' ἃν σήμερον τελεῖται, ἢ ὡς καταλληλότητα ἐν τῇ παρούσῃ περιστάσει ἡ γαλλικὴ λέγει γλώσσα, παύεται ὁλόκληρον δρᾶμα δικαστικῆς συζητήσεως, ἐν ᾗ παρουσιάζεται καὶ τις ἐκ τῶν προσώπων τοῦ δράματος καλούμενος δικηγόρος τοῦ Διαβόλου, *Favoreur du Diable*, ἵνα ἀντιτάξῃ πάσας τὰς ἐνοστάσεις τῶν ἀμαρτημάτων καὶ τῶν ἄλλων τοῦ ὑποψηφίου ἐλαττωμάτων, αἰτούμενος τὴν ἀπόρριψιν τῆς πρὸς ἀναγορεύσιν ἀναφορᾶς· ἀλλὰ ταῦτα εἶνε τῶν νεωτέρων ἐποχῶν ἐπινοήματα.

Τοιοῦτό τι λοιπὸν ὡς φαίνεται παιγνίδιον ἀπῆται καὶ ὁ Βενέδικτος ΙΔ', πρὸς ἀναντιρρήτον ἀναγνώρισιν τῆς τοῦ Κωνσταντίνου ἀγιασεως. Ἀλλ' ἀπὸ μόνος ὁ Κωνσταντῖνος ἐπαπειλεῖται οὕτως νὰ περάσῃ ἀπὸ τὰ τοιαῦτα Καυδέσια δίκανα (*Fouche's Claudines*) ; Καὶ τίς τῶν ἄλλων πρὸ τῆς Ἀρπαγῆς ὡς ἁγίου δοξασθέντων, δὲν κινδυνεύει νὰ ὑποστῇ τὴν αὐτὴν δοκιμασίαν ;

Ἄγε δὴ νῦν, Κωνσταντῖνε, ἐξέλθε τοῦ τῶν Μακάρων χοροῦ καὶ πορεύου εἰς τὸ Πουργατώριον, καὶ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἔρχου καὶ στήθι ἐξώθεν τῆς θύρας τοῦ παππικοῦ πραιτωρίου, καὶ περίμενε τὴν περίφη-

μον ἐκείνην δικδικασίαν ἕως οὗ ἴδῃς ἐὰν ὁ ῥωμαϊκὸς Ποντίφηξ ἐπιτρέψει σοὶ τὴν ἐπάνοδον εἰς τοὺς Οὐρανούς. Λάβε τὰ μέτρα σου καλῶς, διότι ἐν ταύτῃ τῇ διαδικασίᾳ ὁ διάβολος ἔχει ἐκεῖ τὸν δικηγόρον αὐτοῦ, ἔτοιμον νὰ ἀντιτάξῃ κατὰ σοῦ ὅλον σου τὸ παρελθόν. (1) Ὁ δικαστὴς δὲν εἶναι ἀδέκαστος· ἔχομεν διάφορα παραδείγματα ὅτι ἐνίοτε ἐπ' ὠφελείαις καὶ πολιτικαῖς καὶ ἰδιωτικαῖς τοὺς αὐτῷ συμφέροντας ὡς ἁγίους ἀνοῦσι. Ἐν ὅσῳ αἱ δωρεαὶ σου πάσης τῆς ῥωμαϊκῆς ἐπαρχίας, πάσης τῆς Ἰταλίας, πάσης τῆς Δύσεως πρὸς τὸν ῥωμαϊκὸν Ποντίφηκα ἐνομίζοντο ὡς ἀληθεῖς, ἠδύνασο ἐπιτηδεῖν νὰ ὑπαινεθῆς αὐτὰς καὶ νὰ ἐλπίσῃς συγκατάθεσιν τινά· ἀλλ' ἀπ' οὗ ἤδη τὰ δωρητήρια συμβόλαια τὰ συνταχθέντα ὑπὸ Ἰσιδώρου τοῦ Μερκάτορος ἀπεδείχθησαν ὡς πλαστογραφία καὶ λαοπλανία καθαρά, μὲ τίνας ἐλπίδας δύνασαι πλέον νὰ παρουσιασθῆς ;

Ἀλλ' ἴδου εὐτυχέστερος εὐεργέτης τῆς παππικῆς ἐξουσίας ὅστις διαδέχεται τὴν θέσιν τοῦ βεβαίως. Ὁ Καρολομάγνος, ἵνα μῆτι περὶ τοῦ οἰκειακοῦ αὐτοῦ βίου προσθέσῃ, ὁ Καρολομάγνος διὰ τῶν Καπιτουλαρίων αὐτοῦ, ἅτινα γέμουσι διαταγῶν περὶ τῆς εὐταξίας καὶ τῶν ἄλλων θεσμῶν τῆς ἐκκλησίας ἐπεμβαίνει εἰς τὰ πνευματικὰ πλεόν ἢ οὐδεὶς ἄλλος τῶν αὐτοκρατόρων. Ὁ Καρολομάγνος συγκροτεῖ ἐν Γαλλίᾳ σύνοδον, ἣτις ἀντιφέρεται πρὸς τινὰ τῶν ἐν τῇ Ζ'. Οἰκουμενικῇ συνόδῳ θεσπισθέντων, καὶ ἐπικυροῖ αὐτήν, οἱ δὲ σύγχρονοι αὐτοῦ πάππαι σιγῶσι σιγῆν βαθεῖαν ἐπὶ τούτοις, συνέπειά βέβαια τῆς περιφήμου ἀγερωχίας αὐτῶν. Ἀλλ' ὁ Καρολομάγνος κατέστρεψε τὸ βασιλεῖον τῆς Ἰταλίας ἐπὶ αἰτήσῃ τῶν Παππῶν, καὶ οὕτως διευθέτησε τὴν καταχθόνιον καὶ αἱματόφυρτον τριβὴν τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας αὐτῶν, ὅθεν ἐδέησεν ἵνα ὁ Καρολομάγνος ὑπὸ τῶν Παππῶν μεταξὺ τοῦ συλλόγου τῶν ἁγίων ἐγκατασταθῇ. Ὁ δὲ Βενέδικτος Δ', ὅστις τῇ παντοδυναμίᾳ αὐτοῦ καθιερῖ τὸν Κωνσταντῖνον ἀπὸ τοῦ τῶν ἁγίων χοροῦ, κλείει τοὺς ὀφθαλμοὺς ὡς πρὸς τὸν Καρολομάγνον, καὶ ἀφίνει αὐτὸν ἀτάραχον.

Ἀλλὰ ὁ Πάππας δὲν εἶναι ἄρα ὑπέρτατος τῆς Ἐκκλησίας αὐτοκράτωρ ; Τίς δύναται νὰ ἐξετάσῃ περὶ τῆς χρήσεως τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ; Τίς δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν ἱεράν προνομίαν, « ἢτ' ἐστὶ δίκη θεῶν βασιλείων - Ἄλλον κ' ἐκθαίρησι βροτῶν, ἄλλον κε φιλοῖν ; » Κατὰ συνέπειαν τούτων ὁ Βενέδικτος ΙΔ', τὸν μὲν Κωνσταντῖνον διαγράφει ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ἁγίων, ἀναγνωρίζει δὲ ὡς ἁγίον, τίναν νομίζετε ; Τὴν Μαρίαν Στουάρδην !!! (2).

(1) Οἷος ἡ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος (St. Louis). Ἀπαντῶμεν δὲ καὶ παρὰ τῷ Κ. Δίδου, *Iconographie chrétienne* σελ. 343. ἐν σελ. « Ὁ Κωνσταντῖνος θεωρεῖται ὡς ἅγιος παρὰ τοῖς Ἀνατολικαῖς ὡς καὶ ἡ ἁγία Ἑλένη. Καὶ ἐν τῇ Αὔστρῃ ὡσαύτως πολλὰ μνησολόγια τιμῶσιν αὐτὸν ὡς ἅγιον καὶ σηματοῦσι τὴν ἐσπέρην αὐτοῦ κατὰ τὴν 22 Μαΐου.»

(2) Πρῶτον παράδειγμα κανονικῆς διορισθείσης καὶ τελεσεθείσης ὑπὸ τοῦ Πάππα ὑπῆρξεν ἡ τοῦ ἁγίου Οὐλφίγου ἐπισκόπου Λόσθουργου ἀπαθάνοντος τῷ 973 καὶ κανονισθέντος ὡς ἁγίου τῷ 993 ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ ΙΒ'. *Alzog, Histoire Univers. de l' Eglise* § 201 μετάφρ. ἐκ τοῦ Γερμαν.

(1) Ὁ Καρδινάλιος Βαρώνιος συνέταξε τὸ τῶν ἐνοστάσεων ἔγγραφο, καὶ ὡς ὁ Βαύλος (ἐν τῷ λεξικῷ αὐτοῦ ἐν λέξ. *Fausia*) παρατηρεῖ, ψευδῶς ἠρμήνευσεν τοὺς συγγραφῆς, θέλων οὕτως νὰ βεβαιώσῃ πᾶν ὅτι ἀσύμφωνοι οἱ ἐθνικοὶ ἱστορικοὶ ἀνέφερον κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου, ὅπως εἰσῆλθῃ εἰς τὸ συμπέρασμα τῆς παππικῆς ὑπεροχῆς. Προσθέτομεν δὲ καὶ ἡμεῖς ὅτι τὰ περὶ Ἀρειανῶν καὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, περὶ ὧν καὶ ὁ Βενέδικτος ΙΔ' λόγον ποιεῖται, τεχνημένως πως ἀναπτύσσονται ὑπὸ τοῦ ἰδίου Βαρωνίου πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν. Ὁρα τὰ χρονικά αὐτοῦ ἐν τῷ ἔτει 324 § 29.

(2) Ζῆτει προσλαλήτῃν τινὰ τοῦ Πίου ΣΤ', περιγεομένην ἐν ταῖς κληρικαῖς ἡμερησίαις τῆς Γαλλίας τῆς 22 Ἰανουαρίου 1859.

Μακρὸν καὶ πολυάσχολον ἤθελεν εἶσθαι ἐὰν ἐπιχειροῦμεν νὰ ἐξιστορήσωμεν τὴν εἰς ἄλλον βέβηλον καὶ ἀκανθάλωδην χρῆσιν, ἣν ἐν τῇ Δύσει ἐποίησαντο οἱ Πάππαι τῆς τοιαύτης προνομίας. Ἐν μόνον καταχωρίζομεν ἐνταῦθα, τὸ ὁποῖον συντείνει καὶ πρὸς νέαν ἀπόδειξιν τοῦ τοσοῦτον φημιζομένου ἀγερώχου αὐτῶν.

Ὅτε ὁ Πίος Ζ' ἐπορεύθη εἰς Παρισίους ἵνα στέψῃ τὸν αὐτοκράτορα Ναπολέοντα Βοναπάρτην, ἀνοίγων πρὸς αὐτὸν τὰ ἐνδόμυχα τῆς πατρικῆς του καρδίας, ἐδήλωσεν αὐτῷ ἐπιτηδείως ὅτι εὕρισκετο λίαν εὐδιάθετος ἵνα ἀνακηρύξῃ ὡς ἅγιον ὅχι βέβαια αὐτὸν τὸν ἴδιον, τὸ πρᾶγμα ἐχρειάζετο ὁπωσοῦν καιρὸν, ἀλλ' ἕτερον τινὰ τῶν πραγμάτων αὐτοῦ καλούμενον Βοναπεντούρχν Βοναπάρτην, ἄνθρωπον ἄσημον, περὶ οὗ οὐδέποτε παρ' οὐδενὸς ἐγένετο λόγος, ἀλλὰ περὶ τοῦ ὁποίου, ὡς φαίνεται, κατέβησαν οὐρανῶθεν ἐκλάμψεις φωτειναὶ εἰς Πίον τὸν Ζ'. Ὁ Ναπολέων μὲ ὄλην τὴν ὄρεξίν του πρὸς τὰς τοιαύτας ἐπιδείξεις, ἀπέρριψε μετὰ περιφρονήσεως τὴν γελοιοδεστάτην πρότασιν, ὡς αὐτὸς οὗτος διηγείται ἐν ταῖς κατὰ τὴν ἁγίαν Ελένην συνομιλίαις αὐτοῦ (1). Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ Πίος Ζ' ὠρέγετο τὴν ἀπόκτησιν τῶν τῆς Αἰμυλίας ἐπαρχιῶν καὶ τῇ ἀληθείᾳ διὰ τοιαύτην ἄγρην ἤξιζε τὸν κόπον νὰ παιχθῇ ἐν τῷ Βατικανῷ τὸ δράμα τῆς ἀγιάσεως τινὸς ἐκ τῶν Βοναπαρτῶν.

Ταύτας τὰς ἀθλιότητας ἐὰν ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψιν ὁ Κ. Α. Βρογλῆς νομίζομεν ὅτι μὲ πλειοτέραν περίσκεψιν ἤθελεν ἐπιφέρει κρίσεις καθ' ἡμῶν. Ὅσον δὲ περὶ τῆς ἀγιάσεως τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου δὲν βλέπομεν ἄλλῳ, εἰμὴ ἀκρισίαν ἱστορικὴν εἰς τὰ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα.

Κ. ΔΑΜΠΡΥΛΛΟΣ.

ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ ΠΕΖΟΓΡΑΦΟΣ.

(ὑπὸ Alfred de Musset.)

— 000 —

Ὁ μὲν ποιητὴς οὐδέποτε σχεδὸν σκεπτόμενος γράφει, ὁ δὲ πεζογράφος διὰ τῆς σκέψεως μόνως κρίνει ὀρθῶς καὶ σπουδαίως. Καὶ ὁμοίως ὁ ποιητὴς αἰσθάνεται τὴν σκέψιν βαθύτερον καὶ αὐτοῦ τοῦ πεζογράφου, διότι ὅπως ἐκφράσῃ τὴν ιδέαν αὐτοῦ, ὅποιαδήποτ' ἂν ᾖ, δεῖται μακρᾶς καὶ ἐπιπόνου ἐργασίας, ἔστω καὶ διὰ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν αὐτῆν. Ἐν ᾧ δ' ἀσχολεῖται εἰς τὸ ἀναπόφευκτον τοῦτο ἔργον, μυρία σχόλια, διάφοροι ἐπόψεις καὶ περίσματα παρίστανται κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν φαντασίαν αὐτοῦ, ἐκτὸς μόνον ἂν ὑποθέσῃ τις αὐτὸν βλάκκα στιχοῦργοντα λογοκλοπῆν. Τὰ περίσματα ταῦτα εἰσὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥσσαν καλὰ, λαμπρὰ, ὀρθὰ, ἐπαγωγὰ ἀποτρέπουσιν, ἐπαναφέρουσιν, ἐξηγοῦσι, καταθέλλουσιν ὁ πεζογράφος ἐκμεταλλεύεται αὐτὰ, ἐν ᾧ ἀπὸ τοῦ ποιητοῦ ἀπαυγάζουσιν ὡς ἐκ κρυσταλλίνου πρί-

σματος. Ἡ ιδέα τοῦ ποιητοῦ εἶναι ψυχικὸν πρόπλασμα, ιδέα πρωτότυπος· εἰς αὐτὴν προσκολλᾶται καὶ ὁμοίως ἀποπτύει ποτὲ τοὺς καρπούς τῆς σκέψεως, βραχὺ τὸ ὑπ' αὐτοῦ γραφόμενον μὲν ἀλλὰ περιέχει τὰ λοιπὰ, ὅθεν ὀνομάζεται ποίησις ὀγλ. μήτηρ τῆς σκέψεως. Ἐκαστος ἄξιος λόγου στίχος καλοῦ ποιητοῦ ἐκφράζει δις καὶ τρις πλείονα τῶν γεγραμμένων, ὁ δ' ἀναγνώστης συμπληροῖ τὰ λειπόμενα κατὰ τὰς ιδέας, τὴν δύναμιν καὶ τὰς ὀρέξεις αὐτοῦ.

Φέρε δ' εἶπωμεν καὶ περὶ τῆς μελωδίας. Πάντες αἰσθάνονται αὐτὴν, καὶ αἱ γυναῖκες ἐν τοῖς θεάτροις, καὶ οἱ ἐν τοῖς φραγμαῖς βόες, αἱ θελγομένοι ὑπὸ τοῦ συρίγματος τοῦ ποιμένου. Αὕτη εἶναι κυρίως τὸ ἀντικείμενον τοῦ πάθους τοῦ ποιητοῦ. Ἡ ποίησις εἶναι τοσοῦτον μουσικὴ, ὥστε ὁ ποιητὴς ἀποδιώκει καὶ τὴν λαμπροτέραν ιδέαν ἂν τύχῃ κενὴ μελωδίας· καὶ ἐπὶ πλέον οὕτω γυμναζόμενος, οὐ μόνον τὰς λέξεις ἀλλὰ καὶ αὐτὰς αὐτοῦ τὰς σκέψεις καθίστησιν εἰς τέλος μελωδικάς. Ὁ γράφων εἰς πεζὸν λόγον προσπαθεῖ νὰ μὲν φιλοκαλῶς ν' ἀποφύγῃ τὴν κκοφωνίαν καὶ ἐπιτηδεύεται πρὸς γλαφυρωτέραν πλοκὴν τῶν λέξεων, ἀλλ' ἢ ὑπὲρ τὸ δέον ἀσχόλησις περὶ τὴν φιλόκαλον ταύτην εὐπρέπειαν καὶ τὴν ἐπιτήδευσιν, καταντᾷ παιδαριῶδες τι ἐλαττοῦν τῆς ιδέας τὴν δύναμιν. Καὶ διὰ βραχέων ἰδοὺ ἢ ἀπόδειξις· τὸ πεζὸν ἀμοιρεῖ ῥυθμοῦ ὠρισμένου ἄνευ δ' αὐτοῦ μελωδία δὲν ὑπάρχει· ἀλλ' ἀφ' οὗ ὁ τρόπος τὸν ὁποῖον μεταχειρίζεται τις δὲν εἶναι ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ ὅπως φθάσῃ εἰς τὸν σκοπὸν ὃν προτίθεται, εἰς τί λοιπὸν χρησιμεύει; τί δ' ἂν εἶποι τις περὶ ἐκείνου ὅστις ἐν κατεπειγούσῃ ὑποθέσει βηματίζει ὡς χορευτῆς; εἰς τ' αὐτὸ περίπου περιπίπτει ὁ ῥυθμίζων τὰς λέξεις πεζογράφος· διότι καὶ οὗτος κατεπειγούσαν ὑπόθεσιν ἔχει τὴν ἐκθεσιν τῆς ιδέας αὐτοῦ καὶ οὐχὶ ἄλλο τι. Τῆς ποιήσεως ἐξ ἐναντίας αἱ πρῶτοι νόμοι, οἱ ἀναπόφευκτοι ὅροι εἶναι ὁ ῥυθμὸς καὶ τὸ μέτρον· ἡ δεινότης τοῦ ποιητοῦ δὲν ὑπάρχει ἄνευ αὐτῶν τῶν νόμων ἀλλὰ δι' αὐτῶν· καὶ τὸν μὲν ῥυθμὸν ἔχει ἐπὶ τῶν χειλέων, τὸ δὲ μέτρον ἐν τῷ λάρυγγι· χωρὶς δ' αὐτῶν μένει ἄφωνος.

Ἐμβαθύνωμεν ἔτι μᾶλλον. Δὲν προτίθεμαι παραλληλίσας ν' ἀποδείξω τὸν μὲν πεζογράφον πεζὸν τὸν δὲ ποιητὴν ἱππέα. Λέγω ὅτι ἔχουσι φύσεις ὅλως διαφόρους, σχεδὸν ἀντιθέτους καὶ ἀντιπαθητικὰς πρὸς ἀλλήλας. Καὶ τοσαύτης τοῦτο ἔχεται ἀληθείας, ὥστε πολλάκις βλέπομεν μεταξὺ τῶν ἀναγνωστῶν ἄνδρας ἱκανοὺς, συνετοὺς καὶ ὀξύνους τρέφοντας μὲν ἐντελὲς αἰσθημα πρὸς τὰς πεζὰς συγγραφὰς, μὴ ἐννοοῦντας δὲ τὴν ποίησιν. Ἄλλοι πάλιν, ἀμαθεῖς σχεδόν, ξένοι εἰς τὰ γράμματα σαγηνεύονται λεληθῶς ὑπὸ μόνου τοῦ ἤχου τῆς ὁμοιοκαταληξίας εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε δὲν ἐξετάζουσι πλέον τὴν ἀξίαν τῆς ιδέας, φθάνει μόνον ν' ἀποτελῇ στίχον. Τί ν' ἀντιτάξωμεν πρὸς τοῦτο; ἀνάγκη ν' ἀναγνωρίσωμεν ὅτι διαφορὰ μεθόδου δὲν ἀρκεῖ πρὸς αἰτιολογίαν τηλικυτῆς ἀποστροφῆς, ἅμα δὲ καὶ τοσοῦτον σφοδρὰς προτιμήσεως.

Ὁ μυθιστοριογράφος, ὁ δραματουργός, ὁ ἠθολό-

(2) Ὁρα Ὁ Μεγαλὸς Mémoires etc. t. II. p. 283.